

Deček iz sirofišnice (Povest)

Begunca

Odšla sta tudi Tonek in betežna Lucija. Na kolca sta znesla nekaj obleke in živeža, odklenila Čuvaja in zgubili so se med množico, ki se je gnetla v daljavo. Namenila sta se v nekó vas blizu Vipave. Tam je imela Lucija brata Martina, bil je hlapec pri bogatem kmetu. Vsa pota so bila polna beguncev; včasih sta srečavala peščico izmučenih vojakov, ki so bili določeni, da zasedejo postojanke ob državni meji. Ob cestah so počivali izgnanci, kuhali in se ozirali s plašnimi očmi nazaj: misli so hitele k domovom, ki so bili zapisani razdejanju. Ves ta veletok gorja se je vil skozi vipavsko dolino, mimo Ajdovščine in preko Cola na Idrijo, Ljubljano — in še naprej. Ali se je pa valil preko Krasa in Tirol. Vlaki so bruhali na postajah v zaledju kri, zakaj vsa srca, iztrgana iz domačije, so krvavela. Proti ogroženi meji so hropeli vlaki, v njih izrabljene vojaške čete in stari topovi. Prva letala so letela nad goriško ravan gledat, če je bojno polje že zrelo za žetev. Za mejo, onstran cesarske meje, so čakale laške cevi znamenja, so zijali topovi v našo zemljo, na avtomobilih vojaštvo in z vseh strani so hitele še nove čete, brez konca je bilo njih število. Na binkoštno nedeljo je zažvižgala, zatulila prva avstrijska granata preko trepetajoče zemlje, zatulila je in se razpočila daleč za cesarsko cesto. Vojna z Italijo se je začela. Privršale so ko tropa golobov laške granate, rzsule cerkve in tipale da-

leč v ozadje, kjer se je zbirala in hitela na mejo maloštevilna avstrijska bramba. Ponoči so zasvetili žarometi, so se tiho vnele svetlobne rakete in zatrepetale v zraku, je tu pa tam počil strel prednjih straž; kakor da bi se borili nevidni duhovi. Od morja do Tirolov je polagoma nastala živa črta, ki se je zagrizla v zemljo, naperila puške in vztrajala v besni borbi več ko dve leti. Uničujoč ogenj je bobnel ves ta čas po Krasu. Okoli vasi Doberdob, v Kostanjevici, na Fajtjem hribu, Kalvariji, Sv. Gabrijelu je izkrvavel cvet slovenskih mož in mladeničev. Oj, žalostni Doberdob — slovenskih fantov grob!

Bolj kot nekdam je občutil Tonek ljubezen do zemlje, ki jo je zapuščal.

»Tako se mi zdi, mati, kakor da bi se rodil tam doli, in srce me boli, ker bo vse uničeno.«

»Bog pomagaj!« je stokala reva in potiskala kolca po prašni cesti. Prvačina, Sv. Križ, Log, Duplje, Vrhpolje, Vipava pod Nanosom, še pičlih četrtn ure in bila sta na cilju, kjer so se kadile vojaške kuhinje.

Gospodarju Anžetu ni bil preveč po godu novi prirastek, imel pa je dobro srce in sprejel je begunca. Tonek mu je pomagal na polju, Lucija v hlevu in živelo se je. Ves ta čas ni dobil Tonek nikake pošte.

»Kaj se boš žalostil, sedaj je vse narobe, Bog ve, kje leži tvoja pošta«, mu je dopovedovala Lucija.

Vedno je mislil, kam se je udril Pičino. Če bi zvedel zanj, na mestu

bi popustil vse in šel za njim toliko časa, da bi ga dobil. Kaj pa potem? Iz oči v oči bi se mu postavil in zahteval račun. Z njegovo krvjo si ni hotel mazati rok, to ne, pač pa je bil trdno prepričan, da bo priča njegovega konca. Da bi le vedel, kje tiči. Če je ušel tja preko, ga bo težko najti. Torej je premišljeval vse dni samo to in čakal, čakal. Včasih je povprašal kakega vojaka.

»Slišite, ali poznate Pičina tam od Gradiške?«

Vojaki vseh narodnosti so prihajali in odhajali, nihče ni vedel ničesar o Pičinu.

Počasi se je Tonku polegla maščevalnost, ker so bile vse prilike take, da so mu obrnile zanimanje v drugo smer.

Vipavska dolina je pogreznjena med Kras in Trnovski gozd. Po sredi teče Vipavščica v Sočo. Mnogo dobrih cest vodi mimo Ajdovščine, kjer se dolina razširja, proti Gorici. Dolina je med vojno služila za naravni prehod v bojno črto. V vseh vaseh je bilo skoro samo vojaštvo, ki se je pripravljalo na zadnji košček poti in počivalo, potem pa ponoči potuhnjeno lezlo v strelske jarke. V skritih dolinicah so lajali topovi, ki so bili s smrečjem, vejami ali senom pokriti, da jih ni mogel opaziti sovražnik. Včasih se je nenadoma približal sovražni opazovalec v letalu in gorje, kadar se mu je posrečilo kaj izvohati. Italijansko topništvo je usmerilo ogenj na sumljivo mesto in večkrat se je razletela granata v sredi med ljudmi in vse opustošila. Nekaj kilometrov za ukopanimi četami so bile kuhinje. Čez dan se je kuhala menaža, o mraku so jo zlili v male

železne kotle in jih natovorili mulam. Vsak večer so šli s hrano previdno, brez besede do postojank, hitro raztovorili in se šele v jutrnji zori vračali. Če je sovražnik slišal klopotanje železnih kotlov ali roštanje orožja, je na slepo obsul vsa pota z ognjem, mnogokrat so bile čete radi tega brez jedi, na cestah so obležali ranjeni in ubiti vojaki, še preden so se pomerili s sovražnikom. Čez dan nisi videl žive duše, šele o mraku je vse zaživelo. Žarometi so tiho gledali in odkrivali pritajeno nočno vrvenje. Med jarki obeh nasprotnikov so bile postavljene goste in visoke ovire iz bodiče žice, da bi se menda niti miš ne mogla preriniti brez škode. Ponoči so se nad vsem tem dvigale bele, zelene in rdeče rakete, ki so jih z mehkim pokom izstreljavale iz raketnih pištol nevidne roke. Skrivnostna luč je trepetala v zraku, se počasi spuščala in ugasnila. Včasih so kje zaprasketale puške, je na kratko zaragljala strojnica. Povsod so mrličiči z osteklenelimi očmi brezčutni in negibni strmeli v zrak, kakor da jih vse to ne zanima več. Ležali so na razparanih trebuih in kosti so jim štrlele iz obleke. Kostiči so ležale povsod, tam noga s čevljem, tu puška v objemu očrnele roke in raztresena rebra, ki se jih je držalo meso.

Tonek ni mogel vedeti teh stvari. Razumel je samo eno: po zeleni Goriški šviga sovražnikov bič, uničuje drago domovino, tepta po njej brez pravice. Videl je le eno: ob Soči stoji mlin, ki ga vabi in kliče. Kadar je zvečer gledal proti bojišču, je stiskal zobe in zaman čakal, kdaj se oglasi tromba zmage, kdaj bo

pregnan sovražnik. Na obzorje je gledal, tam je pa vedno huje bobnelo. V onemogli jezi je krčil pesti in žugal v daljavo. Vsak večer ga je morala poiskati Lucija. Skupaj sta sedela na skali v griču in motnih oči zrla svetlikajoče se bojišče.

»Pojdiva, Tonek, pozna ura je že,« ga je priganjala. Prijeti ga je morala za roko in spraviti na seno. Noči so bile zelo tople, v stelnjaku je dobro počival. Skozi špranje je videl na dve poljski kuhinji. Tam so dobivale topniške čete hrano, preden so odhajale dalje. S kuharjem Janezom sta si bila zelo na roke. Janez je bil nekje od Krškega, dobrosrčen in zastaven mož, ki je imel doma sinka Tonkove starosti. Vedno je shranil kak priboljšek za svojega mladega prijatelja, ki mu je laskalo to znanje. Celo Luciji je prav prišlo. Janez je imel posebno nagnjenje do vinske kapljice, ki se je seveda Lucija nikdar ni branila. Če je Tonek le utegnil, je sedel pri kuhinji in poslušal razgovore vojakov. Janez mu je moral seveda marsikaj razjasniti. Tako so mu minevali dnevi, nič posebnega se ni zgodilo. Skozi vas so korakali vojaki, je votlo ropotalo železje topniških oddelkov, ali so odhajali vozovi z ranjenci. Povelja so ostro odmevala po cestah, sirovi častniki so mučili podrejeno moštvo, vsak najmanjši prestopok je bil strogo kaznovan. Na zapadu je pa bobnelo kar naprej. Čas se je vlekel neskončno počasi. Ljudje so obubožali in celo vojske so začele stradati.

Tudi zima je minila brez posebnih dogodkov.

Lucijo je prognanstvo močno potrla. Odvisnost od sicer dobrohot-

nega Anžeta, slabša hrana in domotožje so ji zarezali globoke gube v izsušeno lice. Tavalala je brez volje, poprijela včasih kako delo, prave moči pa ni bilo v njej. Edini, radi katerega se je še držala po konci, je bil Tonek. Zanj je skrbela, ga odevala, mu česala lase in molila za njim dolge rožne vence. Prestrašila se je starica nekega jutra, ko je s povešenimi očmi stopil pred njo in ji razodel svoj trdni sklep.

»Janez bo jutri odšel s svojo kuhinjo do Trnovega. Tudi jaz —« ozrl se je v njene zbegane oči in tiho nadaljeval, »tudi jaz bi šel z njim, saj me pustite — mati.«

»Zakaj? Kaj bom počela brez tebe?«

»Kmalu se vrnem, pustite me, moram ga najti.«

»Ali še vedno misliš nanj? Bog ve, če še živi,« je popustila in sovražna iskrica je zaplapolala v njeni sivi zenici.

»Notranji glas mi pravi, da se bova še srečala.«

Osorej tretjega dne sta bila z Janezom na poti proti Trnovem, kjer sta bila skrita dva 30¹/₂ cm možnarja — pravcati strah sovražnika, ki je vedno tipal s svojimi 28 cm granatami po trnovski okolici, da bi ju uničil. Tonek se je kar prislinil in nihče ga ni odganjal. Vsi so radi imeli dečka, ki jim je opravljal razna mala dela. Celo sitni narednik in poveljnik — oba Čeha, sta zatisnila oko, ko sta zvedela Tonkovo zgodbo. Kadar je prišel kak višji častnik, se je moral seveda potuhniti kam v breg med trte ali kostanje, sicer je pa užival najširšo prostost. Nekje je staknil vojaško čepico in jo vznotraj podložil s pa-

pirjem, da mu ni lezla na ušesa. Ko je dobil od Janeza ponošene vojaške hlače, mu jih je obrnil in zožil četni krojač tako, da je bil obleden in na hitro popolnoma sličen vojaku.

Tonka so zabolele te besede in žalostno se je obrnil proč.

»Ej, Tonek, saj ne mislim tako hudo, le skrbi me! Naj se ti kaj zgodi, potem si ne bom mogel nikoli odpustiti, da sem te vzel s seboj.«

Dnevi so minevali, nobeden brez svinčenih pozdravov iz nasprotnikovih topov.

Nekoč je baš pomagal Janezu snažiti kotel, ko je privršala granata in zatulila na cesto, za njo še dve, prav blizu možnarja.

»Tonek, sedaj bo pa najboljše, da se vrneš k Luciji, tu ni več varno,« mu je resno svetoval Janez. Tonek je pa vzbočil prsi:

»Misliš, da se bojim? Še kam bliže bom šel, če me ne maraš več tu.«

»No, no, saj te ne odganjam. Kaj pa tvoj Pičino?«

»Ničesar ne zvem. Toliko vojaštva je že šlo tod mimo, vedno sem tedaj prežal ob cesti in izpraševal, a nikdar nihče ne ve nič o njem.«

»Verjemi mi, ušel je k Lahom, zaman ga iščeš. Domov pojdi in kakega dela se loti, mlad si in ni prav, da postopaš.«

»Če me ne bi ti vzel, bi šel pa sam, makar k Lahom.«

»Oho — glej, glej!« se je posmehnil Janez.

»Res, sam bi šel. Vedno me je vleklo kam drugam, nikjer ne najdem obstanka. Morda bi na Logondrovem ostal za vedno, no, pa je že tako prišlo, da nas je razkropila vojna. Onega lumpa bom že izplačal.«

»Bomo videli,« je Janez neverjetno skomignil in mlel kavo. Po cesti je tedaj pritaval prednji del nekega polka. Tonek je popustil delo in se zapodil na cesto, stopil na kilometrski kamen in začel motriti obraze izmučenih trpinov, ki so se trudni pomikali v prahu, težko otovorjeni, odpetih suknjičev in motnih oči, na Fajtji hrib v jarke. Tudi to pot je zaman iskal med množico.

(Dalje prihodnjič.)